

Katarzyna Ocias

Recepcja Mickiewicza w okresie powojennym na Węgrzech

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 12, 61-69

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

II. MICKIEWICZIANA I MATERIAŁY Z EPOKI MICKIEWICZA

Katarzyna Ocias

RECEPCJA MICKIEWICZA W OKRESIE POWOJENNYM NA WĘGRZECH *

Okres ponapoleoński, okres narodzin nowej świadomości narodowej, ruchów wolnościowych, powstawania nowych tendencji w literaturach narodowych przyniósł ożywienie kontaktów literackich między Polską a Węgrami. Wtedy też w literaturze węgierskiej zanotowane zostało po raz pierwszy imię Mickiewicza. Uczynił to w roku 1834 Ferenc Toldy (1805 - 1875), znany jako „ojciec historii literatury węgierskiej”, w pracy opublikowanej na łamach czasopisma „Tudománytár”, wydawanego przez Magyar Tudós Társaság (Węgierskie Towarzystwo Naukowe). Do pracy tej, zatytułowanej *Krótką historia literatury polskiej*, dołączony był fragment *Konrada Wallenroda*, przetłumaczony przez Toldy’ego prozą¹. Pierwszym książkowym wydaniem Mickiewicza po węgiersku były *Sonety krymskie*². Przełożył je z oryginału i wydał w roku 1880 Imre Gáspár (1854 - 1910). Piętnaście lat później w Bibliotece Groszowej (Olcsó Könyvtár) ukazał się tom pt. *Sonety Adama Mickiewicza*³, w przekładzie Gyuli Bériego (1860 - 1902).

W wieku XX znaczne zasługi w popularyzowaniu dzieł Mickiewicza na Węgrzech położyło działające tam w latach 1929 - 1948 Towarzystwo im. Mickiewicza⁴. Po wyzwoleniu momentem przełomowym w dalszym rozwoju popularności polskiego poety na Węgrzech był rok 1950, kiedy to ukazał się, najbogatszy w stosunku do poprzednich, zbiór dzieł Mickiewicza. Zbiór ten zredagowali Endre Kovács, historyk i historyk literatury, laureat nagrody im. Kossutha, kierownik Zespołu Historii Powszechniej w Instytucie Historii Węgierskiej Akademii Nauk oraz profesor ELTE (Uniwersytet im. Eötvösa Loránda w Budapeszcie) László

* Tekst referatu wygłoszonego przez Autorkę na sesji „Vörösmarty-Mickiewicz” zorganizowanej przez Katedrę Filologii Węgierskiej U.W. w dniu 17 XI 1975 r.

Kardos, krytyk i historyk literatury, tłumacz, również laureat nagrody im. Kossutha. W omawianym tomie, zatytułowanym *Dzieła wybrane*, znalazł się nowy, artystyczny przekład *Sonetów krymskich*, wiersze i ballady oraz kilka fragmentów *Pana Tadeusza*⁵. Autorzy przekładów podjęli trudne zadanie przekazania w ich ojczystym języku strof Mickiewicza, posiadających głębokie, im tylko właściwe brzmienie. Tom zawiera ponadto polityczne artykuły Mickiewicza, publikowane przez „Tribune des Peuples” w Paryżu w roku 1849, które opracował Endre Kovács. Z okazji setnej rocznicy śmierci Adama Mickiewicza, przypadającej w roku 1955, ukazał się nowy zbiór *Sonetów krymskich* w przekładzie Györgya Radó, tłumacza, poety i krytyka⁶. Najnowsze wydanie omawianych tu przekładów pochodzi z roku 1961. Ukazało się ono w popularnym cyklu „Világirodalom Gyöngyszemei” (Perły Literatury Światowej), w wydawnictwie Ferenca Móry. Tomik, zatytułowany *Wiersze wybrane*, zawiera, poza *Sonetami* i innymi wierszami, fragment *Konrada Wallenroda*, sześć fragmentów *Pana Tadeusza* oraz jeden fragment *Dziadów*⁷. Oceny przekładów, począwszy od tomu Imre Gáspára, dokonał György Radó w studium pt. *Zagadnienia wersyfikacji w węgierskich przekładach wierszy Mickiewicza*. Praca ta ukazała się w tomie *Studia z dziejów polsko-węgierskich stosunków literackich i kulturalnych*, wydanym w roku 1969 w wersji polskiej i węgierskiej⁸. Dając w swej pracy przegląd rozmaitych metod przekładu wierszy Mickiewicza, stosowanych zarówno przez dawnych, jak i współczesnych tłumaczy, Radó potwierdza ogólny, lecz rzadko przypominany fakt, z którego nie zawsze zdają sobie sprawę tłumacze literatury pięknej, że wierność wobec formy oryginału to warunek, bez którego nie można zachować wierności artystycznej.

Szczególne miejsce w twórczości Mickiewicza zajmuje *Pan Tadeusz*, jedno z najwspanialszych dzieł polskiej literatury narodowej. Pierwsze, przetłumaczone na język węgierski fragmenty *Pana Tadeusza*, w liczbie dziesięciu, ukazały się w roku 1950, z tego pięć w tomie *Dzieła wybrane* (w przekładzie Anny Hajnal, Szilárda Rubina, Lörinca Szabó i Istvána Vasa), cztery w czasopiśmie „Vigilia” (w przekładzie Györgya Rónayego) i jeden w czasopiśmie „A mai lengyel kultúra” (Współczesna Kultura Polska)⁹. Rok później fragment tłumaczony przez Lörinca Szabó ukazał się w tomie *Antologia Poetów Polskich*¹⁰. Pierwszego, całkowitego przekładu *Pana Tadeusza* na język węgierski dokonała Éva Sebök, poetka i tłumaczka, mająca w swym dorobku przekłady zarówno z literatury pięknej, jak i naukowej. Przekład ten opublikowany został w roku 1957 przez wydawnictwo „Európa”¹¹. W związku z oceną przekładu toczyły się wśród krytyków węgierskich ożywione dyskusje. Na uwagę zasługuje ciekawy artykuł Györgya Radó pt. *Zagadnienia filologiczne węgierskiego przekładu „Pana Tadeusza”*. Artykuł ten zamieściło w roku 1957

czasopismo „Filológiai Közlöny” (Biuletyn Filologiczny), wychodzące pod auspicjami Instytutu Historii Literatury WAN. Głównym zarzutem autora krytyki jest to, iż dzieło napisane we właściwej dla ubiegłego stulecia formie wersyfikacyjnej, mającej swój XIX-wieczny odpowiednik w wersyfikacji węgierskiej, Éva Sebök przetłumaczyła posługując się nowoczesną formą wierszową. Nie wzięła mianowicie pod uwagę akcentu, który jest podstawą polskiej wersyfikacji i, jak to określił László Kardos, zmodernizowany w liryce przez Árpáda Tótha „werset nibelungowy” zastosowała w gatunku epickim. György Radó zarzuca dalej tłumaczce, że naruszyła zgodność regularnych wierszy Mickiewicza. Jego 13-zgłoskowce występują bowiem w przekładzie jako, wzajemnie się mieszające, 12-, 13- i 14-zgłoskowce, co daje ujemny efekt szczególnie wówczas, kiedy rymują się dwa wiersze o różnej ilości sylab¹². Według powszechnego stwierdzenia krytyków węgierski przekład *Pana Tadeusza* w jego aktualnej formie nie przekazuje należycie wszystkich wartości dzieła Mickiewicza. Éva Sebök pracą swoją dała jednak świadectwo umiejętności i sprawności, które każą oczekiwać od niej godnego oryginału przekładu *Pana Tadeusza*.

Najpóźniej przetłumaczony został dramatyczny utwór Mickiewicza *Dziady*. Ukazał się on w roku 1963 pod tytułem *Az Ősök*, w przekładzie poety Ferenc Pákozdyego, ówczesnego redaktora działu polskiego w wydawnictwie „Európa”, które tłumaczenie to wydało¹³. Ocenę przekładu dał György Radó we wspomnianym wyżej studium *Zagadnienia wersyfikacji w węgierskich przekładach wierszy Mickiewicza*. Krytyka ta wypadła bardzo pochlebnie. Autor pisze między innymi, że wydaje się, iż Ferenc Pákozdy postawił sobie za cel osiągnięcie ideału przekładu węgierskiego, zarówno pod względem wersyfikacji, jak i stylu, czyli „zachowanie wierności artystycznej przy wykorzystaniu pełnej elastyczności języka węgierskiego”. Ideał ten trudno osiągnąć za pośrednictwem przekładu surowego. Tłumacz przejął z oryginału ilość zgłosek, położenie średniówki i cały dramatyczny ton wierszy. Dokładnie oddał także klimat epoki i napięcie dramatu. Rytm i rymy w przekładzie brzmią identycznie, bez uszczerbku dla treści, oddając właściwie sens oryginału¹⁴. Słowo wstępne do przekładu *Dziadów* napisała Gracja Kerényi, znana poetka i tłumaczka. Stawia ona pytanie, czy dramat Mickiewicza kryje w sobie podobną treść i ma podobny cel, jak *Szózat (Wezwanie)* Mihály Vörösmartyego. Odpowiadając na nie, Gracja Kerényi stwierdza, że cel ten jest podyktowany innymi warunkami historycznymi, lecz mimo to podobny. Przytacza też trafne określenie Istvána Sötéra, jednego z najsłynniejszych krytyków węgierskich, pisarza i historyka literatury, że twórczy dorobek Mickiewicza cechuje wzajemne uzupełnianie się romantyzmu i poetyckiej ludowości, podczas gdy w literaturze węgierskiej kie-

runki te występowały osobno, w twórczości Vörösmartyego i Petöfiiego¹⁵. W roku 1977 ukazał się nowy przekład *Pana Tadeusza*, w tłumaczeniu znanego poety i tłumacza węgierskiego, Györgya Rónayego¹⁶. Recenzji na temat tego przekładu jeszcze nie ma.

Poza węgierskimi przekładami dzieł Mickiewicza, których wyszło dotychczas siedem tomów, ukazało się na Węgrzech sporo opracowań dotyczących życia i twórczości naszego największego poety. Rozpowszechnianie tej literatury rozpoczęło w latach powojennych Węgierskie Towarzystwo im. Mickiewicza. W roku 1947 opublikowało ono w swoim organie prasowym „Magyar-Lengyel Kurír” (Kurier Węgiersko-Polski) dwa artykuły, zatytułowane: *Paweł Dobrzyński — pierwszy tłumacz Mickiewicza na język słowacki i Polsko-węgierskie pióro i szabla w latach 1848 - 49*. Autorem tych artykułów był Béla Bevilaqua-Borsody, ówczesny sekretarz generalny Towarzystwa¹⁷. Popularny dziennik „Magyar Nemzet” (Naród Węgierski) zamieścił w roku 1948 artykuł László Pasutha, pisarza, eseisty i tłumacza, zatytułowany *Adam Mickiewicz*¹⁸. W roku 1949 w czasopiśmie Węgierskiej Akademii Nauk „Études Slaves et Roumaines” ukazała się praca Sándora Kozocsy, bibliografa historia literatury, zatytułowana *Contributions à l'étude des échos hongrois de Mickiewicz*¹⁹. W latach następnych sporo artykułów o Mickiewiczu publikował centralny organ Węgierskiego Stronnictwa Ludowego „Szabad Szó” (Wolne Słowo), a także inne dzienniki i czasopisma węgierskie, np. „Kis Újság” (Gazetka), „Szabad Nép” (Wolny Naród), „Független Magyarorszag” (Węgry Niepodległe), „Népszava” (Słowo Ludu), „Uj Világ” (Nowy Świat), czy wspomniany już „Magyar Nemzet”²⁰. W roku 1950 ukazała się kolejna praca Sándora Kozocsy pt. *Mickiewicz en Hongrie*²¹, a także trzy prace Gyuli Ortutayego, profesora Uniwersytetu w Budapeszcie. „Kis Újság” wydrukował jego mowę wygłoszoną na uroczystości zamykającej obchody Roku Mickiewiczowskiego, „Szabad Nép” opublikował wykład, który wygłosił on na uroczystości mickiewiczowskiej, zorganizowanej przez Związek Pisarzy Węgierskich, a czasopismo „Forum” zamieściło jego artykuł pt. *Mickiewicz*²². W czasopiśmie „Vigilia” ukazała się praca Györgya Rónayego *Adam Mickiewicz*²³. W roku 1951 czasopismo historyczno-naukowe „Századok” (Wieki) opublikowało studium Endre Kovácsa, zatytułowane *Mickiewicz a węgierskie walki wolnościowe*²⁴.

Na osobne omówienie zasługuje rok 1955, w którym obchodzona była setna rocznica śmierci wielkiego polskiego poety. Z okazji tej doniosłej rocznicy Polska Akademia Nauk zorganizowała międzynarodową sesję naukową. Wśród przybyłych na sesję naukowców nie zabrakło również Węgrów. Endre Kovács wygłosił referat pt. *Das Lebenswerk von Adam Mickiewicz und die ungarische Öffentlichkeit*, mówiący o oddźwię-

ku twórczości Mickiewicza na Węgrzech. Referat ten opublikowały w roku 1956 „Studia Slavica”²⁵. István Sötér wystąpił z referatem pt. *A lengyel és a magyar romantika párhuzamai (Paralele węgierskiego i polskiego romantyzmu)*, w którym porównał twórczość Mickiewicza, Vörösmartyego i Petöfiiego oraz rolę, jaką każdy z nich odegrał w kontynuowaniu walk wyzwoleniczych i w przygotowaniu rewolucji. Referat ten został zamieszczony przez autora w roku 1957 w zbiorze jego własnych studiów „Világtájak” (Strony Świata), a w roku 1961 w czasopiśmie „Világirodalmi Figyelő” (Przegląd Literatury Powszechnej) opublikowane były recenzje Lajosa Hoppa z tych prac. József Szauder, zmarły niedawno historyk literatury i krytyk, profesor Uniwersytetu w Budapeszcie, wygłosił na warszawskiej sesji naukowej referat pt. *Mickiewicz művészete és magyar népiesség párhuzamai (Paralele między artystem Mickiewicza a literacką ludowością węgierską)*, który ukazał się w „Világirodalmi Figyelő” w roku 1961. Wszystkie wspomniane powyżej referaty zostały przetłumaczone na język polski i zamieszczone w tomie *Adam Mickiewicz 1855 - 1955*, zawierającym materiały Sesji, a wydanym w roku 1958 przez Ossolineum²⁶. Rok Mickiewiczowski przyniósł ponadto pracę Endre Kovácsa pt. *Adam Mickiewicz*, wydaną w broszurze popularnej. W pracy tej autor ukazuje życie i twórczość polskiego poety, a także przytacza kilka fragmentów z jego dzieł. W 1955 r. wydany został po węgiersku tomik Sándora Kozocsy pt. *Mickiewicz na Węgrzech*²⁷. Właściwą część bibliograficzną, obejmującą lata 1834 - 1955, poprzedza wstęp, mówiący o przyjęciu dzieł Mickiewicza na Węgrzech. Autor pisze w nim między innymi, że w wieku poprzednim tłumacze węgierscy starali się przede wszystkim udostępnić teksty Mickiewicza, natomiast w następnym stuleciu szerzą oni znajomość polskiego poety nie tylko drogą przekładów, ale i literatury o nim. W Roku Mickiewiczowskim kilka artykułów o Mickiewiczu ukazało się w miesięczniku „Mai Lengyelország” (Współczesna Polska), wydawanym przez Ambasadę Polską w Budapeszcie²⁸.

W roku 1958 „Studia Slavica” opublikowały artykuł Istvána Sötéra pt. *Pan Tadeusz de Mickiewicz*, będący jego kolejną, po udziale w Międzynarodowej Sesji Naukowej w Warszawie, pracą o Mickiewiczu²⁹. Artykuł ten ukazał się ponownie w roku 1966 w tomie *Aspects et Parallélismes de la Littérature Hongroise*, zawierającym rozprawy Istvána Sötéra³⁰. Porównując *Pana Tadeusza* z *Dziadami*, Sötér stwierdza, że utwór ten jest wyrazem ugody, czy nawet rezygnacji. Z drugiej strony poemat Mickiewicza, zawierający reminiscencje z dzieciństwa poety, jest, w pojęciu Sötéra, literackim dziełem pamięci narodowej. Poemat ten uczy naród, że nie wolno nigdy pozbywać się tych cech, które posiadają przedstawieni w nim bohaterowie — siły charakteru i radości życia. W rzeczy

samej bowiem Polacy powinni byli wówczas odznaczać się przede wszystkim tymi właśnie cechami. W dalszym ciągu swej pracy Sötér ukazuje paralele między dziełem Mickiewicza a *Jánosem Vitézem* (1844) Petöfiego i *Toldim* (1846) Aranya, które są węgierskimi poematami, powstałymi w podobnych warunkach historycznych jak *Pan Tadeusz*. W artykule swym Sötér odwołuje się do traktujących o *Panu Tadeuszu* prac Jeana Fabre'a i Kazimierza Wyki. W dalszym toku porównań pojawia się Goethe i Walter Scott. Zwłaszcza wpływ Scotta analizuje Sötér szczegółowo. Wieloletnią rywalizację między rodami Sopliców i Horeszków porównuje z kolei do historii z opowieści poetyckiej pt. *Dwa sąsiednie zamki* (1831) Vörösmartyego. W obszernym, końcowym fragmencie artykułu autor zajmuje się analizą *Pana Tadeusza* jako utworu dramatycznego. W ostatnich już słowach krytykuje natomiast jego węgierski przekład, stwierdzając, że nie wnosi on cech, dzięki którym można by go uznać za równie genialny, jak oryginał polski.

László Sziklay, znany sławista, specjalizujący się w dziedzinie literatury porównawczej w Europie Wschodniej, profesor Instytutu Badań Literackich WAN, opracował monografię Mickiewicza. Wydawnictwo „Gondolat” umieściło ją w roku 1968 w serii „Irodalomtörténeti Kiskönyvtár” (Mała Biblioteka Historyczno-Literacka)³¹. Monografia ta daje dokładną analizę twórczości Mickiewicza, z zaznaczeniem wzajemnych, ścisłych zależności między życiem poety a historycznymi wydarzeniami w życiu jego narodu. Szczególną zasługą autora jest to, że literacką działalność Mickiewicza analizuje on, odwołując się do wysokiego poziomu literatury europejskiej. Dla czytelników węgierskich interesujące będą przede wszystkim te fragmenty monografii, w których autor dokonuje porównań między twórczością polskiego poety i poetów węgierskich: Vörösmartyego, Petöfiego i Aranya.

Spośród nowszych prac o Mickiewiczu na uwagę zasługuje artykuł Györgya Radó, zatytułowany *Adam Mickiewicz et l'idée de la liberté*³². Ukazał się on w „Studia Slavica” w roku 1970. W artykule tym autor wskazuje najpierw na ideę wolności zawartą już w młodocianych utworach Mickiewicza, pisanych w latach działalności Towarzystwa Filomatów i Filaretów. W następnej części pracy Radó rozpatruje zagadnienie idei wolnościowej Mickiewicza w latach 1824-29. Dalej mówi o idei wolności w poszczególnych częściach *Dziadów* oraz w *Księgach narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*; o idei niepodległej Polski, którą to ideę można urzeczywistnić drogą zjednoczenia się całego narodu. Autor podkreśla przy tym, że głoszona przez Mickiewicza idea wolności, jako spuścizna narodów słowiańskich, nie miała nic wspólnego z panslawizmem. Końcowa część pracy traktuje o publikowanych w „Tribune des Peuples” artykułach programowych Mickiewicza. Według autora kulminacją idei

wolnościowej Mickiewicza była walka, jaką toczył on na łamach tego pisma w imię wolności dla wszystkich narodów. Artykuł swój kończy Radó znanym cytatem: „Polały się lzy me czyste...”.

W roku 1971 ukazała się praca Istvána Sötéra pt. *Człowiek i jego dzieło*³³. W tomie tym, w rozdziale poświęconym narodzinom romantyzmu autor wyróżnia *Dziady* Mickiewicza jako najodważniejsze dzieło romantyczne. „Badania w dziedzinie romantyzmu — pisze Sötér — skupiały się do tej pory głównie na literaturze romantycznej pięciu krajów zachodnich, to jest na literaturze niemieckiej, angielskiej, francuskiej, włoskiej i hiszpańskiej i w badaniach tych pomijano zjawiska romantyczne w literaturze innych narodów Europy. Ograniczenie to miało niekorzystne konsekwencje, gdyż niektóre z pomijanych literatur, np. polska, bardziej konsekwentnie realizowały hasła romantyczne, niż którakolwiek z wyżej wspomnianych” (s. 133 - 134). W dalszym ciągu swej pracy Sötér stwierdza, że dramat Mickiewicza nie może być wyłączony z powszechnej dyskusji o romantyzmie, gdyż oznaczałoby to tego rodzaju stratę, co np. pominięcie w dyskusji opowieści realistycznej *Anny Kareniny*. Jeszcze raz posługuje się Sötér *Dziadami* jako przykładem, poruszając problem ironii romantycznej. W kwestii tej powołuje się na Henry'ego Remaka (*A Key to West European Romanticism, Colloquia Germanica, 1968, I/2*), który wskazywał, że ironia jest w romantyzmie zjawiskiem stosunkowo rzadkim w ogóle, a w romantyzmie środkowo- i wschodnio-europejskim — nieznanym. Ironia romantyczna znajduje swe źródło w kontraście między powszedniością i niezwykłością, lecz kontrast ten w zasadzie obcy jest idyllicznym bohaterom baśniowych historii, stwarzanym przez romantyzm środkowo-europejski. Sötér pisze dalej, że codzienna rzeczywistość obecna jest wprawdzie w największym dziele romantyzmu środkowo-europejskiego, w dramacie Mickiewicza *Dziady*, rozplywa się ona jednak w pełnych tragizmu widzeniach, po czym całkowicie przeobraża się w część ludowego święta zmarłych (s. 142). W innym rozdziale pracy *Człowiek i jego dzieło* autor wyjaśnia błędne rozumienie literatury zawierającej jednocześnie elementy ludowe i narodowe, klasyczne i nowatorskie jako pewnego rodzaju literatury „folklorystycznej”. Stawiając w jednym rzędzie Puszkina, Mickiewicza, Petöfiego i Aranya, przeciwstawia się nazwaniu ich „poetami folkloru”. Uważa natomiast, że są oni twórcami pewnej wielkiej i udanej syntezy, a tym samym każdy z nich twórcą nowoczesnej literatury swojego kraju (s. 289).

Pisząc dalej o rozwoju powieści w XIX w., Sötér zwraca uwagę na fakt, że w literaturze węgierskiej, polskiej i rosyjskiej rozwój ten poprzedzały gatunki przejściowe, jak powieść wierszowana i poemat epicki. Powieść, która w XIX w. była gatunkiem literackim odznaczającym się najbardziej mieszczańskimi cechami, wiązała się ściśle z rozwojem kapi-

talizmu, nie mogła więc na początku ubiegłego stulecia uzyskać w literaturze węgierskiej, polskiej i rosyjskiej narodowego charakteru. „W Rosji *Oniegin* Puszkina, w Polsce *Pan Tadeusz* Mickiewicza, na Węgrzech poematy epickie Petöfiego i Aranya przygotowują grunt dla powieści” — podsumowuje swoje rozważania autor (s. 291).

Literaturoznawstwo węgierskie recenzowało wszystkie ważniejsze publikacje polskie dotyczące twórczości Adama Mickiewicza. Najwięcej z nich ukazało się w literackich czasopismach naukowych „*Helikon*” i „*Filológiai Közlöny*”³⁴. Dla przykładu należy wspomnieć, że „*Filológiai Közlöny*” drukowało także studium polskiego uczonego, profesora Eugeniusza Sawrymowicza, *O Mickiewiczu*.

Z tego krótkiego przeglądu przekładów i omówień twórczości Mickiewicza na Węgrzech wynika jasno, że w okresie powojennym tłumacze literatury oraz historycy literatury zdziałali wiele, aby czytelnikowi węgierskiemu udostępnić i przybliżyć dzieło i postać największego poety polskiego.

Przypisy

¹ S. Kozocsa, *Mickiewicz Magyarországon*. Budapeszt 1955, s. 10.

² Tamże, s. 17 - 18: *Krimmi szonettek*. Tłumaczył I. Gáspár, Budapeszt 1880.

³ S. Kozocsa, *Mickiewicz... op. cit.*, s. 10; *Szonettjei*. Tłumaczył Gy. Béri. Budapeszt 1895; 2 wyd. Budapeszt 1898.

⁴ Na temat Towarzystwa zob. art. I. Csaplárosa pt. *Zarys dziejów Węgierskiego Towarzystwa im. Mickiewicza*. Rocznik Tow. im. A. Mickiewicza 1969, IV, s. 63 - 79.

⁵ *Válogatott írásai*. Tłumaczyli: G. Devecseri, J. Fodor, E. Gáspár, A. Hajnal, G. Hegedüs, G. Juhász, L. Kálnoky, L. Kardos, P. Kardos, F. Kemény, G. Képes, Z. Keszthélyi, Z. Nadányi. A. Nemes Nagy, Gy. Radó, M. Andras Rónai, Sz. Rubin, L. Szabó, M. Szabó, I. Szász, E. Vajda, I. Vas, Gy. Végh, M. Vidor, red. L. Kardos i E. Kovács. Budapeszt 1950.

⁶ *Krimi szonettek*. Tłumaczył Gy. Radó. Budapeszt 1955.

⁷ *Válogatott versei*. Tłumaczyli: G. Devecseri, A. Fodor, J. Fodor, A. Hajnal, G. Hegedüs, E. Gáspár, M. Kalász, L. Kálnoky, L. Kardos, G. Képes, Z. Király, K. Lakatos, Á. Nemes Nagy, Sz. Rubin, L. Szabó, M. Szabó, I. Szász, E. Tarbay, I. Vas, M. Vidor, Budapeszt 1961.

⁸ Gy. Radó, *Zagadnienia wersyfikacji w węgierskich przekładach wierszy Mickiewicza*, w: *Studia z dziejów polsko-węgierskich stosunków literackich i kulturalnych*. Wrocław - Warszawa - Kraków 1969, s. 337 - 354.

⁹ *Válogatott írásai, op. cit.*, s. 114 - 115, 116 - 117, 118 - 120, 121, 122 - 123.

¹⁰ *Lengyel Költők Antológiája*. Budapeszt 1951, s. 31 - 32.

¹¹ *Pan Tadeusz*. Tłumaczyła Éva Sebök. Budapeszt 1957.

¹² Gy. Radó, *A Pan Tadeusz magyar fordításának filológiai kérdései*. „*Filológiai Közlöny*” 1957, nr 3 - 4, s. 453 - 463.

¹³ *Az Ösök*. Tłumaczył F. Pákozdy. Budapeszt 1963.

¹⁴ Gy. Radó, *Zagadnienia wersyfikacji... op. cit.*

- ¹⁵ *Az Ősök, op. cit.*
- ¹⁶ *Pan Tadeusz*. Tłumaczył Gy. Rónay. Budapeszt 1977.
- ¹⁷ B. Bevilaqua-Borsody, *Adam Mickiewicz első szlovák fordítója: Pavel Dobrzyński. Magyar-Lengyel Kurír* 1947, nr 1; *Magyar-Lengyel kard és toll 1848—49*, „Magyar-Lengyel Kurír” 1947, nr 4 - 7.
- ¹⁸ L. Passuth, *Mickiewicz Adam*. „Magyar Nemzet” 1948, nr 298.
- ¹⁹ A. Kozocsa, *Contributions à l'étude des échos hongrois de Mickiewicz*. „Études Slaves et Roumaines” 1949, s. 111-126.
- ²⁰ „Szabad Szó” 1949, nr 7, 22; 1950, nr 24; „Kis Újság” 1950, nr 20, 23, 24,26; „Szabad Nép” 1950, nr 26; „Független Magyarország” 1950, nr 5, 46 „Népszava” 1950, nr 25; „Új Világ” 1950, nr 4; „Magyar Nemzet” 1950, nr 23, 24. 26.
- ²¹ A. Kozocsa, *Mickiewicz en Hongrie*. Budapeszt 1950; *Mickiewicz na Węgrzech*. Tłumaczyła M. Bokszczanin. Warszawa 1952 (nadbitka z „Pamiętnika Literackiego” R.XL,1952).
- ²² Gy. Ortutay, *Beszéd a Mickiewicz-emlékév záróünnepségén*. „Kis Újság” 1950, nr 26; *Ortutay Gyula előadása a nagy lengyel forradalmár költőről az Írószövetség Mickiewicz-ünnepségén*. „Szabad Nép” 1950, nr 26; *Mickiewicz*. „Forum” 1951, s. 90 - 95.
- ²³ Gy. Rónay, *Mickiewicz Adam*. „Vigilia” 1950, s. 233 - 240.
- ²⁴ E. Kovács, *Mickiewicz és a magyar szabadságharc*. „Századok” 1951, s. 197 - 212.
- ²⁵ „Studia Slavica” 1956, nr 1 - 4, s. 251 - 269.
- ²⁶ I. Sötér, *Paralele węgierskiego i polskiego romantyzmu w: Adam Mickiewicz 1855—1955*. Wrocław - Warszawa, Ossolineum, 1958, s. 537 - 549; E. Kovács, *Węgierskie echa twórczości Adama Mickiewicza*, w: jw., s. 550 - 569; J. Szauder, *Paralele między artystem Mickiewicza, a literacką ludowością węgierską*, w: jw., s. 570-586.
- ²⁷ S. Kozocsa, *Mickiewicz Magyarországon*. Budapeszt 1955.
- ²⁸ „Mai Lengyelország”. Budapeszt 1955, nr 1, 2, 3, 7, 9.
- ²⁹ I. Sötér, *Pan Tadeusz de Mickiewicz*. „Studia Slavica” 1958, nr 3-4, s. 347-358.
- ³⁰ I. Sötér, *Aspects et Parallélismet de la Littérature Hongroise*, Budapeszt 1966, s. 161 - 178.
- ³¹ I. Sziklay, *Adam Mickiewicz*. Budapeszt 1968.
- ³² Gy. Radó, *Adam Mickiewicz et l'idée de la liberté*. „Studia Slavica” 1970, nr 1 - 2, s. 67 - 80.
- ³³ I. Sötér, *Az ember és műve*. Budapeszt 1971.
- ³⁴ Por. sprawozdanie L. Hoppa pt. *Polonistyka na Węgrzech*. „Biuletyn Polonistyczny” 1972, zeszyt 46, s. 77-81 oraz tamże 1974, zeszyt 53, s. 72-92.